

ПОГОВОР

ЕДНОСТАВНИ ПРИКАЗНИ ЗА ОБИЧНИОТ ЧОВЕК

Расказите на Радован П. Цветковски збрани под насловот „Блиску до умот“ претставуваат еден реалистичен прозен дискурс во кој доминираат елементите од секојдневниот живот на таканаречениот обичен човек. Оттаму доаѓа и оној народен или, поточно, колоквијален стил во раскажувањето, но со тоа се определени и темите и мотивите што ги среќаваме во овие најнови раскази на Цветковски. Тоа значи дека расказите се исполнети со едноставни приказни за едноставните луѓе, за нивните проблеми, маки, страдања, таги, болки, но и радости.

Сепак, во оваа збирка може да се забележат неколку наративни нишки коишто се доминантни и кои меѓусебно се испреплетуваат речиси во сите раскази: нагласеноста на хумористичното, еротското, мудроста и пословичното; секојдневниот живот на обичниот човек; повоеното опустошување на селото; деградацијата на семејството и на општеството; отуѓеноста на човекот од другите, но и од себеси итн. Од аспект на структурата на расказите среќаваме едноставна композиција со кратко сиже, со еден широк опсег на хронотопијата, а забележливо е и тоа дека авторот особено внимание обрнал на структурирањето на ликовите. На тој начин,

се добила една сложена структура на расказите кои, на прв поглед, изгледаат навистина едноставни. Тоа значи дека едноставноста на површинското рамниште се потпира врз сложената наративна композиција на длабинското рамниште.

Ова најдобро се согледува во испреплетеноста на хумористичното и еротското, односно би можеле да кажеме дека во најновите раскази на Радован П. Цветковски среќаваме еден еротски хумор или, пак, една „хумористична“ еротика. Навистина се бројни расказите во кои се среќава хуморот измешан со еротското. Такви се расказите „Барле“, „Немам боја“, „Влакно во јајце“, „Стапицата на Бубуле“, „Не верувам“, „Федерот“, „Кура“, „Не е спана“ и така натаму. Станува збор, имено, за оној препознатлив македонски народен хумор што често го среќаваме во фолклорното книжевно творештво, но уште почесто и во секојдневниот живот.

Како функционира хумористичното еротско или еротското хумористично во овие раскази? Пред сè, авторот ја применува алузијата како фигуративно средство за изразување на хумористичните двосмислени искази. Овде станува збор, всушност, за ставање во функција на полисемичкиот, односно на поливалентниот карактер на јазичната структура - врзувањето на зборовите во еден примарен значенски јазол кој во контекстот на длабинското рамниште ја дава новата семантика, другото имплицитно значење. Таква е, на пример, алузијата со „лисицата“ на госпоѓата и со „петелот“ на возачот на автобусот во расказот „Стапицата на Бубуле“ или, пак, со „федерот од креветот“ и со „другиот федер“ во семејството на

Танаско во расказот „Федерот“. Има бројни вакви примери во расказите на Цветковски кои на нарацијата ѝ ја даваат двосмисленоста, а со тоа и привлечноста при читањето.

Меѓутоа, хуморот во овие раскази е забележлив и во еден поширок контекст, а не само во рамките на еротското. Со него се среќаваме дури и кога во расказите како главна тема се јавува смртта, односно умирачката. Таков е, на пример, расказот „Човекот што поживеа и по умирачката“ во кој уште со самиот наслов се навестува трагикомичноста на нарацијата што следи во самиот текст од зачудувачката приказна. Со хумористичното се среќаваме и во расказот „Предавање за вртењето на Земјата“ каде што авторот повторно си „поигрува“ со јазикот, а тоа е мотивирано со неукоста на полјакот кој ги повикува селаните на предавањето со зборовите: „Еј, селани, вечер ќе има предавање! Сите да дојдете ќе ја вртиме земјата!“. Сето ова е придружено и со потенцирањето на мудроста, односно на народната мудрост што најмногу е забележливо во доминантната пословичност во голем број раскази. Доволно е само да наброиме неколку народни мудри изреки за да се поткрепи веќе кажаното: „Ум царува, ум робува“; „Многу арно не е на арно“; „Од реченото не се бега“; „Убавото ја болко свињите го јадат“; „Ѓаволот ни ора ни копа“; „Што си барал и си нашол“ итн. На одредени места може да се сретнат дури и модификации на ваквите народни мудрости од типот: „И прле пред магаре и магаре пред прле“. Во нив, меѓу другото, ја гледаме и интенцијата на авторот да ја упати својата порака до читателот.

Во средиштето на раскажувањето во овие раскази, како што веќе рековме, е обичниот човек, човекот од народот, оној човек кој во разни времиња и невремиња се соочува со жилавите проблеми на секојдневната егзистенција - со безработицата, со немаштијата, со промените коишто брзо доаѓаат, но тешко се прифаќаат, со себичноста и злобата на другите во заедницата, со неморалот, со несогласувањата во семејството, со болештините, со деградациите на општеството. Преку ваквите проблемски точки во својата нарација, авторот на највисок пиедестал ја поставува единката, индивидуата.

Во врска со ова е и онаа вечна тема за деградираноста на семејството и на општеството во современоста што овде, во новите раскази на Цветковски, се обработува од посебни аспекти, на посебни нивоа. Во однос на деградацијата на семејството, авторот нагласува две причини за тоа - генерациските разлики и недоразбирања, како и неверството, односно пробивањето на семејните меѓи, или пукањето на онаа заштитна обвивка на семејството. На повисоко ниво, односно на нивото на пошироката заедница, се сугерираат општиот неморал, корумпираноста и подмитливоста, полтронството, како и суровоста на власта, независно од каков тип и од кој вид е таа. Несомнено е дека овие две нивоа од човековиот живот во заедницата (семејството и општеството) се испреплетуваат меѓу себе, но и го трпат меѓусебното негативно влијание. Тоа значи дека деградираноста на семејството влијае врз деградацијата во општеството, но и таа деградација во општеството влијае врз дестабилизацијата на семејниот круг како

основа, како темел на заедничкото опстојување. Уривањето на тие темели значи и уривање на сите позитивни вредности, на сите параметри коишто значат здрава човекова егзистенција. Заборавањето и губењето на тие вредности, како што имплицитно укажува авторот, го водат човекот кон сопствената пропаст, кон губењето на своите особености на битие, на разумно човечко суштество.

Еден елемент со кој се укажува на деградираноста на општеството е и прашањето за безумното опустошување на селото што се случи во периодот непосредно по завршувањето на Втората светска војна, односно во времето на таканаречената колективизација. Во голем број раскази авторот го загатнува ова прашање раскажувајќи за празните селски сокаци, за напуштените домови оставени на милост и немилост на забот на времето, за запустените полиња и воопшто за замрениот живот во селото. Потрагата по среќата со напуштањето на селото станува, всушност, несреќа и за оние што отишле во градот и за оние што останале во селото, и тоа поради носталгијата на првите по родното огниште и поради осаменоста на вторите во селските пустелии. Таму треба да се гледаат и корените за деградираноста на современиот човек, но и за неговото отуѓување од другите, од семејството, од општеството, па со тоа и од самиот себеси. Без ум, односно не со умот, туку „блиску до умот“, како што би рекол авторот на овие раскази.

Ваквите содржински елементи на расказите би можеле да ги поврземе со некои сегменти кои му припаѓаат на рамништето на формата. Прашањето за деградацијата се потенцира и преку структурирањето

на нарацијата, а тоа е најзабележливо во начинот на кој се градат голем број ликови од овој прозен дискурс. Станува збор, имено, за онаа таканаречена експлицитна мотивираност на фамилијарните презимиња, односно на личните имиња, односно на антропонимите во расказите. На пример, во расказот „Евросимка“ авторот пишува: „В село Никодиновци и Шлакевци ги делеше само селскиот пат, а тој толку тесен што, ако требаше нешто, се довикуваа од чардакот. Кај *Шлакевци ситје шлакнаџи*“. Исказот „Шлакевци се шлакнати“ ја нагласува деградираноста на семејството со мотивираноста на фамилијарното презиме. Или, пак, во расказот „Огнило и кремка“ каде што се среќаваме со градација на мотивираноста на личното име во една развиена опозитна трансформација: „Во 'Отрап', државната продавница за сè и сешто, лоцирана на влезот од гратчето, можеби и единствена од таков вид, покрај нејзиниот шеф *Паунко, висџински џаун* по неговото облекување и обносување, кој за некои повеќе личеше на мисир отколку на паун...“. Покрај ова, ваквата деградираност е потсилена и со реноминацијата која најчесто се реализира преку прекарите како што е, на пример, во расказот со наслов „Пијаните пајки на Бавтир“ во кој реноминацијата на ликот е мотивирана од неговите атрибути: „Во селото *Виган* ја имаше предноста и по името и по мрзливоста. И, одошто влечко, го завикаа *Бавџир*. Таков си остана засекогаш, батал...“. На ваков начин, се создава една избалансираност на нивото на содржината со нивото на формата.

Воопшто не зачудува фактот што во раскажувањето на Радован П. Цветковски среќаваме и

една нијанса од нашето фолклорно книжевно богатство, зашто (како што е познато) Цветковски долго време, покрај другото, се занимава и со проучувањето и со собирањето на фолклорни умотворби, но и со дијалектологијата. Како потврда за тоа се неговите книги „Македонски народни пословици“, „Сказанија демирхисарски“ и „Демирхисарски и други сказанија“. Без таа неколкудецениска работа, авторот на овие раскази, бездруго, не ќе можеше толку умешно да ја изгради наративната симбиоза на фолклорното со современото, онаа синтеза помеѓу народната традиција и современите текови во литературата. Таму треба да се бараат и корените на едноставноста во раскажувачкиот стил на Цветковски, а токму таа едноставност им ја дава на расказите особеноста да бидат привлечни и да се читаат со особена леснотија, зашто овде новите теми и новите идеи се изградени врз фонот на познатата и лесно приемлива традиција.

Се разбира дека со ова не се исцрпени сите особености на најновите раскази од Радован П. Цветковски ниту, пак, тоа беше амбицијата на овој краток осврт кон нив. Тоа е така затоа што станува збор за една пообемна збирка составена од поголем број кратки раскази за кои е својствено едно големо наративно богатство. Овие раскази се многуслојни, со широк спектар на теми и мотиви, преплавени со богатата македонска народна мудрост. Очигледно е дека авторот без зазор го презел ризикот да пишува раскази во оној едноставен „прост и строг“ стил, свесен дека границата помеѓу „едноставноста“, од една, и „вулгарноста“, од друга страна, е многу бледа и многу

тенка. Ние сметаме дека авторот успеал да „опстане“ во границите на едноставноста. Повнимателниот читател, секако, ќе ги забележи ваквите својства во расказите. Тоа значи дека „Блиску до умот“ е збирка раскази којашто токму поради едноставноста на стилот ќе го добие заслуженото внимание од читателската публика, каков што беше случајот, впрочем, и со другите досега објавени книги од Радован П. Цветковски.

Ранко Младеноски